

Ольга КРАСНИЦЬКА,
orcid.org/0000-0002-0417-3318

*кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри суспільних наук
Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського
(Київ, Україна) Olya271272@ukr.net*

ЛІДЕРСТВО ТА РИТОРИКА У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ОФІЦЕРА

У статті проаналізовано феномен лідерства та ораторства, показано їх взаємозв'язок. Визначено роль риторики у професійній діяльності офіцера-лідера. Доведено, що вона є запорукою ефективного лідерства. Зображено постать офіцера-лідера, зазначено якості, якими він має володіти, зокрема ті, що дають змогу розвинути заняття ораторським мистецтвом. Окреслено спектр ораторських умінь офіцера-лідера, що забезпечать йому успіх. Відображено принципи ораторського мистецтва, урахування яких, з одного боку, забезпечує ефективність публічного мовлення, з іншого – висуває вимоги до оратора (впевненості, лідерства, концентрації уваги, вмотивованості, різноманітності, відповідальності, змістовності, доступності, емоційності, новизни).

Обґрунтовано, що знання риторики та володіння ораторським мистецтвом дає змогу офіцеру навчитися чітко й логічно мислити, ясно, доступно передавати свої думки та почуття; логічно й струнко будувати промови, зрозуміло доносити інформацію, викладати стисло і водночас ґрунтовно матеріал; використовувати риторичні закони, правила, техніки не лише у професійній діяльності, а й у повсякденному житті; розвинути культуру мислення, культуру мовлення, культуру слухання, культуру спілкування, культуру поведінки; упевнено себе почувати перед будь-якою аудиторією, незважаючи на її вік, статус, професійну підготовку; чітко ставити завдання, домагатися їх ефективного виконання; завойовувати повагу, любов та довіру підлеглих, особового складу, керівництва, приковувати до себе увагу; аргументувати свої думки, дискутувати, переконувати, відстоювати ідеї та судження; влучно відповідати на запитання, вести полеміку; вести ефективні переговори; ініціювати зміни; приносити задоволення особовому складу (підлеглим, колегам) від спілкування з лідером; досягати цілей у професійній діяльності та повсякденному житті; сформувати позитивний імідж, здобути авторитет, зайняти лідерську позицію.

Ключові слова: лідерство, риторика, ораторське мистецтво, офіцер, лідер, ораторські вміння, принципи ораторського мистецтва.

Olha KRASNYTSKA,
orcid.org/0000-0002-0417-3318

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Senior Lecturer at the Department of Social Sciences
of Ivan Chernyakhovsky National Defense University of Ukraine
(Kyiv, Ukraine) Olya271272@ukr.net*

LEADERSHIP AND RHETORIC IN THE OFFICER'S PROFESSIONAL ACTIVITY

The article deals with the analysis of leadership and rhetoric phenomena, its interconnections. The role of rhetoric in professional activity of officer-leader is defined. It was proved, that it is a guarantee of the efficient leadership. The image of the officer-leader, the required qualities, which allow to develop public speaking skills, are determined. The range of rhetorical skills of officer-leader, that bring him / her success, is outlined. The principles of public speaking taking into account its efficiency and also requirements for the speaker (confidence, leadership, concentration, motivation, diversity, responsibility, content, accessibility, emotionality, novelty).

It was sustained, that knowledge of rhetoric and public speaking gives to the officer an opportunity to learn to think clearly and logically, convey thoughts and feelings in a meaningful, accessible form; make harmonious and logical speeches, convey information clearly, present data in a concise and through manner; use rhetorical laws, rules and techniques not only in the professional activity, but also in the daily life; develop culture of thinking, speaking, listening and behavior; feel confident in front of the audience regardless of their age, position, professional training; set tasks clearly and achieve its execution; win respect, love and trust of subordinates, personnel, directorship, attract attention on yourself; reason thoughts, discuss, persuade, defend ideas and judgments; answer questions correctly, debate; negotiate effectively; initiate changes; bring satisfaction to the staff (subordinates, colleagues) from communicating with the leader; achieve goals in professional activity and daily life; develop a positive image, gain authority, take a leadership position.

Key words: leadership, rhetoric, public speaking, officer, leader, rhetoric skills, principals of rhetoric.

Постановка проблеми. Проблема лідерства турбує суспільство з давніх-давен. У добу Античності видатні полководці Юлій Цезар, Олександр Македонський, завойовуючи величезні території, ставали кумирами своїх солдат і непереможними воїнами. Політичні діячі Перікл, Демосфен, Цицерон за допомогою слова управляли державами. Платон, Сократ, Аристотель доносили до широких мас філософські вчення, відомі й сьогодні. До нас дійшли трактати Аристотеля «Риторика», Демосфена «Промови», Квінтіліана «Настанови оратору», Лісія «Промови», Цицерона «Про ораторське мистецтво», промови Ісократа.

У добу Середньовіччя значний вплив на свідомість людей здійснювала церква. Аврелій Августин, Василій Кесарійський, Іоан Златоуст, Кирило Турівський через проповіді доносили слово Боже. Українські козаки Северин Наливайко, Петро Сагайдачний, Максим Кривоніс, Іван Мазепа, Іван Сірко, Богдан Хмельницький очолювали боротьбу проти варварства й за мир на наших землях, відважними вчинками та словом вели за собою. Доба Відродження знаменувала розквіт гуманістичних ідей у творах Данте Аліг'єрі, Джованні Боккаччо, Леонардо Бруні, Джордано Бруно, Нікколо Мак'явеллі, Блеза Паскаля, Франческо Петрарки, Франсуа Рабле, Марсіліо Фічіно та інших.

Епоха Просвітництва й XIX ст. характеризувалися переходом від церковних до політичних і судових лідерів. В академічному світі змагалися за увагу аудиторії Вільгельм Гегель та Артур Шопенгауер, прекрасні лекції читав видатний учений Дмитро Менделєєв. У суді перемоги отримували Анатолій Коні, Федір Плевако. 16 президент США Авраам Лінкольн став національним героєм, 26 президент США Теодор Рузвельт, лідер Республіканської та Прогресивної партій, – лауреатом Нобелівської премії миру.

XX ст. ознаменувало появу багатьох відомих лідерів, діяльність яких залишила помітний слід у світовій історії – Франклін Рузвельт, Вінстон Черчилль, Мартін Лютер Кінг, генерал Джордж Паттон, Річард Ніксон, Рональд Рейган, Нельсон Мандела, Маргарет Тетчер, Білл Клінтон та інші. Книги Дейла Карнегі не втрачають своєї популярності й сьогодні.

XXI ст. породило плеяду відомих людей, які не тільки прославилися як лідери світових компаній (Стів Джобс, Білл Гейтс, Стівен Кові), бізнесмени (Кріс Андерсон, Нік Вуйчич, Пітер Друкер, Джон Максвелл), політики (Тереза Мей, Барак Обама, Юлія Тимошенко), учені (Уоррен Бенніс, Антоніо Менегетті, Марія Пірен, Юрій Платонов, Чарлз Таунс, Віталій Татенко), військові (Вільям

Макрейвен), а й як автори світових бестселерів, що завоювали серця мільйонів читачів.

Що об'єднує усіх цих людей? Насамперед лідерство, адже вони були визнаними лідерами свого часу, які залишили людству гідні надбання. А також більшість із них ввійшли в історію як блискучі оратори, які своїм словом запалювали серця мільйонів людей, впливали на їхній розум і волю, надихали на гідні вчинки, вели за собою й досягали успіху. Промови багатьох із них внесені до списку промов, що змінили звіт і вплинули на долю людства. Ці лідери вивчали риторіку – науку про ораторське мистецтво та красномовство, адже розуміли силу, яку вона дає людині. Вони досконало володіли мистецтвом слова. Як говорив Платон: «Володіти риторикою – уміти управляти умами людей».

Аналіз досліджень. Проблемою лідерства цікавляться сьогодні багато вітчизняних (Вікторія Дубінська, Олексій Нестуля, Олександр Полисаєв, Віталій Татенко, Людмила Цимбал) і зарубіжних (Іцхак Адізес, Уоррен Бенніс, Джон Максвелл, Антоніо Менегетті, Юрій Платонов) учених. Бестселерами визнані праці Іцхака Адізеса «Управління змінами», «Командне лідерство», Уоррена Бенніса «Як стають лідерами», Джона Максвелла «21 беззаперечний закон лідерства», «5 рівнів лідерства», Антоніо Менегетті «Психологія лідера», Пітера Друкера «Ефективний керівник», Віталія Татенка «Лідер XXI».

Наскільки важливим є питання лідерства в офіцерському середовищі Збройних Сил України? У зв'язку з курсом України в НАТО, сучасними тенденціями в суспільстві до розвитку та змін воно постало гостро. На необхідності формування й розвитку лідерських якостей, лідерської компетентності майбутніх офіцерів наголошують Олег Бойко, Андрій Видай, Олег Маковський. Особливості взаємодії з лідерами у військовому підрозділі вивчає Олександр Колосович. Концептуальні погляди на природу лідерства в арміях країн НАТО та шляхи розвитку професійно важливих якостей військового лідера розкриває Олег Хміляр.

Водночас проблема лідерства тісно пов'язана з риторикою, що навчає лідера говорити, впливати й вести за собою. Риторика входила у сім вільних мистецтв, що вивчалися у древньогрецьких і древньоримських школах. Вона була обов'язковою дисципліною в середньовічних університетах. Праці Джеймса Хьюмса, викладача з риторики п'яти американських президентів, ми читаємо й зараз.

На цей час проводиться безліч тренінгів з ораторського мистецтва, відкрито школи риторики,

академії лідерства. У них навчаються політики, бізнесмени, учені, викладачі, менеджери, журналісти, а також усі, хто має бажання розвинути в собі комунікативні й ораторські вміння, лідерські якості, навчитися за допомогою слова впливати на навколишніх, вести ефективну комунікацію та досягати результатів у професійній діяльності.

Риторика – запорука ефективного лідерства. Відомі політики особливу увагу приділяють вивченню риторики. Майстром переконання вважали Авраама Лінкольна. Франклін Рузвельт у Гарвардському університеті серед основних курсів обрав ораторське мистецтво. Вінстон Черчилль у 1953 році отримав Нобелівську премію з літератури «за неперевершеність історичного й біографічного опису, блискуче ораторське мистецтво, за допомогою якого відстоювалися найвищі людські цінності». Маргарет Тетчер розуміла, що без володіння ораторським мистецтвом не можна досягнути значних результатів у політиці й тому навчалася на курсах, консультувалася у викладачів, як результат – через вдалу аргументацію завжди відстоювала власні погляди і не залишала сумніву в очах опонентів.

Промова генерала Джорджа Паттона як напутнє звернення до Третьої армії США перед висадкою в Нормандії ввійшла у список промов, що змінили світ. Вільям Макрейвен – адмірал Військово-Морських сил США, який є автором світового бестселеру «Застеляйте ліжку», виступає сьогодні з мотиваційними промовами. Інтерв'ю командира 95 десантно-штурмової бригади Збройних Сил України Максима Миргородського нікого не залишило байдужим під час апеляційного суду щодо Дмитра Марченка, наскільки влучно офіцером було сказано про честь справжніх героїв нашої країни.

Правильно підібране слово, сказане в потрібний момент, доступне та зрозуміле, чітко висловлена думка, щиро передані почуття, сильні аргументи, стримані (в міру проявлені) емоції, виразний погляд, точний жест здатні змінити світогляд десятків і сотень людей, переконати як одного співрозмовника, так і мільйонну аудиторію. Проте хто ж такий справжній офіцер-лідер? Яким має бути офіцер-лідер Збройних Сил України? Яку роль відіграє риторика в його діяльності?

Для відповіді на окреслені запитання у статті ми ставимо за мету – обґрунтувати роль і місце риторики у професійній діяльності офіцера-лідера, визначити ораторські вміння, що забезпечать йому успіх.

Виклад основного матеріалу. Антоніо Менегетті стверджує, що лідером є людина, яка володіє

неординарним, вродженим потенціалом, що проявляється як талант творця й координатора; глибокими знаннями та професіоналізмом у галузях, найбільш затребуваних соціальною групою або суспільством загалом; безсумнівною перевагою результатів, отриманих у певному виді діяльності (Менегетті, 2009: 29). Лідери мотивують і надихають людей, не змушуючи їх рухатися в заданому напрямку, а задовольняючи такі природні людські потреби, як прагнення до звершень, почуття причетності до спільної справи, визнання іншими, самоповагу, бажання відчувати себе господарем власної долі й можливість наслідувати свої ідеали (Коттер, 2018: 54).

Антоніо Менегетті також зазначає, що «... лідери – це та животворна сила, яка розпускає бруньки на деревах: вони практично створюють і зміцнюють цінності, найважливіші для будь-якого розумного співтовариства, – хоробрість, здатність діяти, жертвувати, щедрість, свободолобство, відповідальність, героїзм. У тіні величі генія існують багато наступних поколінь. Геній – це завжди феномен індивідуальності. Лідери – це велика кількість маленьких геніїв життя» (Менегетті, 2009: 32).

Лідер – той, хто веде; той, хто захоплює; той, хто продукує передові ідеї та може захопити ними інших людей; кому довіряють, кого вважають розумнішим, компетентнішим, і просто той, хто може об'єднати; той, за ким підуть люди; якщо необхідно, підуть на смерть (Хміляр, 2018: 75). Військовий лідер стає привабливим для товаришів по службі завдяки умінню бачити те, що наприкінці буде досягнуто в результаті його зусиль і зусиль його колег (Хміляр, 2018: 8). Проте як донести це бачення до них? Наскільки важливим для лідера є вміння переконувати, надихати, мотивувати, захоплювати інших? Чи зможе він повести за собою, якщо не володітиме майстерно живим словом? І чи може йому завадити уміння чітко й логічно мислити, ясно та зрозуміло виражати думки, упевнено триматися перед будь-яким співрозмовником чи багаточисельною аудиторією?

Лідер може мати найкращі ідеї, навіть зробити відкриття, але якщо він не зможе запалити вогонь у серцях своїх послідовників, якщо вони не проникнуться його думками, баченням, ідеї лідера такими й залишаться – нереалізованими ідеями. Уміння донести інформацію, сформулювати переконання, вплинути на аудиторію, пробудити активний інтерес, перетворити звичайні слова на власні переконання співрозмовника забезпечать лідеру успіх, ефективність і продуктивність його діяльності. До того ж Олег Хміляр зазначає, що

в передачі товаришам по службі свого бачення в такій формі, щоб воно викликало в них ентузіазм, лідеріві допоможе використання ефективного спілкування (Хміляр, 2018: 8). Тож майстерне володіння живим словом – риторикою – запорука лідерства, результату та процвітання. Лідери рухають наш світ уперед, від них залежить прогресивний розвиток суспільства. А риторика, як зазначає Сократ, – це те, що перетворює світ.

Лідерство у своїй сутності поєднується з риторикою та ораторським мистецтвом. Спільним для них є вплив на людину. Юрій Платонов визначає лідерство як процес психологічного впливу однієї людини на інших за умови їх взаємодії, здійснюється на основі сприйняття, наслідування, навіювання, взаєморозуміння (Платонов, 2006: 5). Риторика – наука про способи підготовки та виголошення ораторської промови з метою певного впливу на аудиторію (Куньч, Городиловська, Шмілик, 2018: 13); наука про загальні способи переконання у ймовірному чи можливому, які ґрунтуються на чіткій системі логічних доведень (Сагач, 2015: 223). Ораторське мистецтво представляє собою володіння живим, усним словом як засобом багатоманітного й різноспрямованого впливу на слухачів (Сагач, 2015: 182).

Як ми бачимо, між лідерством та ораторством є багато спільного. Навіть зауважимо, багато взаємопов'язаного, того, що впливає одне на одне й витікає одне з одного. Завданням лідера є спрямувати думки та дії навколишніх у певне русло, мотивувати й підштовхнути їх на певні дії, ухвалити певне рішення, ініціювати зміни. Без знань законів мисленнево-мовленневої діяльності у цьому успіху не досягнути. Тут безперечно допоможе риторика. Справжні оратори – це лідери, які вміють здійснювати ефективний вплив на інших людей. Справжні лідери – це оратори, які словом і вчинками ведуть за собою, надихають навколишніх на зміни та розвиток. Існує взаємозв'язок: той, хто майстерно володіє живим словом, уміє здійснювати ефективний вплив на публіку, тобто справжній оратор безперечно є лідером, який володіє великою внутрішньою силою, уміє підібрати правильні слова й виголосити їх у потрібний момент, та ще й переконливо.

Уміння говорити для військового керівника, офіцера – одне з найважливіших. За допомогою нього він впливає на розум, емоції, почуття й волю своїх підлеглих, особовий склад, пробуджує все те найкраще, чим вони володіють.

Офіцер – публічна особистість, представник військового підрозділу, Збройних Сил України та держави загалом. Він управляє особовим скла-

дом, виступає на зборах, прес-конференціях, нарадах, різноманітних навчаннях, проводить навчальні заняття, керує процесом бойової підготовки, проводить переговори, співбесіди, дає інтерв'ю, бере участь у дискусіях і суперечках тощо. Його публічна промова може мати вирішальне значення для мотивування до наступу під час бойових дій, надихнути на успішне виконання бойового завдання, незважаючи на страх, біль; спонукати до прояву рішучості, сміливості, мужності. Тому велике значення має те, як він говорить, що саме промовляє, як думає, які якості та властивості випромінює.

Вивчаючи риторикою, офіцер навчається виступати публічно, ефективно спілкуватися, мислити, доносити свої думки та ідеї як до одного співрозмовника, так і десятків та сотень, здійснювати цілеспрямований і непомітний незброєним оком вплив на підлеглих, товаришів по службі, особовий склад.

Поряд із такими якостями лідера, як упевненість, інноваційність, відповідальність, відкритість, чесність, терплячість, уважність, рішучість, наполегливість, комунікабельність, патріотичність, невгамовність, організованість, відданість обраній справі, вимогливість, хоробрість (Хміляр, 2018), офіцер, який опановує ораторське мистецтво, цілеспрямовано працює над оволодінням риторикою, зможе розвинути ще цілу низку якостей, що дадуть змогу йому ухвалювати ефективні рішення, налагоджувати соціальні контакти, бути зрозумілим та утримувати лідерську позицію. Зокрема, як зазначає Зоряна Куньч, культуру мислення (самостійність, самокритичність, глибину, гнучкість, оперативність, відкритість мислення, ерудицію), мовлення (правильність, виразність, ясність, точність, стислість, доцільність), поведінки (ввічливість, тактовність, коректність, розкутість), спілкування (повага до співрозмовника через вивчення його інтересів, управління поведінкою аудиторії, залучення односторонців, відповідальність за своє слово), виконавської майстерності (виразність і доцільність жестів, міміки, правильність дикції та інтонації) (Куньч, Городиловська, Шмілик, 2018: 13).

Нам імпонує підхід Брайана Трейсі, який вказує на чотири основні якості, необхідні тому, хто хоче стати відомим спікером (оратором), а саме: *бажання* (потужне й пекуче бажання навчитися гарно говорити, у такому разі нічого не завадить людині досягнути мети), *рішення* (потрібно вже сьогодні ухвалити рішення, що людина прикладе всі можливі зусилля, подолає всі перешкоди і зробить усе необхідне, щоб досягнути досконалості),

дисципліна (щоб досягнути рівня майстерності, потрібна дисципліна, що допоможе планувати, готувати та здійснювати задумані виступи й презентації знову і знову), *наполегливість* (варто продовжувати завзято прагнути до своєї мети, незважаючи на труднощі, перешкоди, тимчасові невдачі чи невпевненість) (Трейсі, 2016: 18–19). Якщо задуматися, то ці якості також є основними для досягнення лідерства й успіху у будь-якій діяльності, зокрема професійній діяльності офіцера. *Бажання* бути переконливим, вести за собою, ініціювати зміни, змінюватися самому; *рішення* рухатися вперед, нести відповідальність за власні дії й дії свого підрозділу; *дисциплінованість*, без якої неможливе досягнення ефективних результатів, здатність долати себе, реалізовувати можливості, діяти у несприятливих умовах; *наполегливість* – не зупинятися на досягнутому, невдачі, труднощі та перешкоди сприймати як черговий крок до успіху. Вінстон Черчилль зауважує: «Успіх не остаточний, невдачі – не фатальні, значення має лише мужність продовжувати».

Звернемо особливу увагу на ораторські вміння, що розвиваються завдяки вивченню риторики й оволодінню ораторським мистецтвом. На наше переконання, до них належать такі: уміння подолати почуття невпевненості та хвилювання до публічного виступу, керувати своїм психоемоційним станом під час нього; уміння встановити контакт з аудиторією й впливати на неї; уміння викликати довіру в аудиторії; уміння структурувати публічний виступ, вдало підібрати актуальний і цікавий матеріал, написати переконливий текст промови; уміння імпровізувати під час виступу; уміння доцільно використовувати засоби вербального та невербального мовлення; володіння технікою мовлення (диханням, голосом, дикцією, орфоєпією); уміння аргументувати свою думку (переконувати); уміння відповідати на запитання аудиторії (співрозмовника) та вести дискусію чи суперечку; уміння слухати й чути; уміння зацікавити аудиторію, управляти її увагою протягом усього публічного виступу; уміння здійснити повноцінний аналіз та оцінку виступу; уміння самопрезентації.

Як бачимо, серед ораторських умінь одне з важливих місць посідає уміння здійснити повноцінний аналіз та оцінку виступу. Досягнення успіху неможливе без самоаналізу, оскільки під час нього офіцер-лідер визначає свої помилки, недоліки, шукає шляхи їх подолання, а також переваги, які зможе вдало використовувати. Олег Хміляр зазначає, що ефективне лідерство передбачає всебічний самоаналіз. Справжні лідери

постійно ставлять перед собою запитання, наприклад: «Що у мене добре виходить?», «У чому мої переваги?», «Чого мені як лідерові не вистачає?», «Над чим я ще повинен працювати, щоб бути кращим?» (Хміляр, 2018: 9). Ефективне публічне мовлення передбачає систематичний аналіз власних публічних виступів. Успішні оратори ставлять перед собою запитання, зокрема: «Чи досягнув я мети свого виступу?», «Чи вдалося утримати увагу аудиторії протягом усього виступу?», «Що вразило слухачів під час виступу?», «Що спонукало до дій?», «Які переваги та які недоліки мого виступу?» (Красницька, 2019: 44).

Промова, мовлення офіцера-лідера мають бути чіткими, зрозумілими, логічними, інформативними, переконливими, змістовними та дієвими, актуальними на цей час, мотивувати до дії, виконання поставленого завдання, надихати на звершення, не містити суперечливих тверджень, пробуджувати цікавість, викликати довіру, впливати на розум та емоції, звертатися до волі, спрямовувати на результат. Знання риторики дає змогу використовувати основні принципи ораторського мистецтва як у публічному мовленні, так і повсякденному спілкуванні, що допоможуть досягати успіху, вести ефективну комунікацію на всіх рівнях, виступати публічно й залишати помітний слід у серцях слухачів. Серед них ми виокремлюємо такі:

- принцип впевненості, що свідчить про почуття впевненості перед будь-якою аудиторією, захопленістю виступом (улюбленою справою), умінням зосередитися на роботі зі слухачами;
- принцип лідерства, що говорить про те, що оратора сприймають як лідера і він має ним бути для аудиторії, незважаючи на її статус, вік чи професійну характеристику. Оратор є провідником для слухачів у світ знань та можливостей;
- принцип концентрації уваги, що окреслює спектр актуальності, цікавості й цінності інформації, яку подає оратор, його уміння управляти увагою аудиторії;
- принцип вмотивованості, що наголошує на тому, що оратор є першою людиною, яка має бути зацікавлена у пропонованій тематиці, упевнена в інформації, зацікавлена в результаті;
- принцип різноманітності, що свідчить про володіння оратором голосом, красою, чіткістю, змістовністю, логічністю, доступністю мовлення;
- принцип відповідальності, що підкреслює відповідальність оратора за те, що він говорить, як говорить, яку атмосферу спілкування створює;
- принцип змістовності, що акцентує увагу на повноті викладення матеріалу, правильності

постановки завдань, ретельній підготовці до виступу;

- принцип доступності, що наголошує на зрозумілості промови, урахуванні характеристики аудиторії під час підбору матеріалу;
- принцип емоційності, що характеризує емоційний бік промови та мовлення, відображення почуттів у спілкуванні, необхідність емоційного складника;
- принцип новизни, що представляє оратора як невичерпне джерело цікавої, актуальної й нової інформації.

Подані принципи реалізують основні завдання спілкування офіцера з особовим складом. Офіцер виконує ораторські функції незалежно від своїх бажань. Він – оратор за своєю суттю, адже ним є той, хто виступає навіть перед малою аудиторією. Ораторські вміння проявляються не лише під час виступу перед великою кількістю слухачів, а й в ефективній міжособистісній комунікації. Таким чином, знання риторики та володіння ораторським мистецтвом дає змогу офіцеру:

- навчитися чітко й логічно мислити, ясно, доступно передавати свої думки та почуття;
- використовувати риторичні закони, правила, техніки не лише у професійній діяльності, а й повсякденному житті;
- говорити просто про складне;
- логічно й чітко будувати промови, доступно та зрозуміло доносити інформацію, викладати стисло і водночас ґрунтовно матеріал;
- відчувати аудиторію (підлеглих, колег, співрозмовника), розуміти її потреби, швидко реагувати на запити слухачів;
- будувати продуктивну взаємодію з нею, зацікавлювати, привертати увагу й тримати її протягом тривалого часу;
- звертатися до почуттів, емоцій, волі слухачів (підлеглих, колег, співрозмовника), пробуджувати цікавість, поєднувати логіку з емоціями;
- красиво говорити, зачаровувати своїм мовленням;
- володіти технікою мовлення, основами невербального спілкування, культурою мислення, культурою мовлення, культурою слухання, культурою спілкування, культурою поведінки;
- долати хвилювання перед публічним виступом, керувати емоціями під час нього;
- упевнено себе почувати перед будь-якою аудиторією, незважаючи на її вік, статус, професійну підготовку;

– структурувати публічні промови, добирати актуальний і цікавий матеріал для певної аудиторії;

- чітко ставити завдання, домагатися їх ефективного виконання;
- аргументувати свої думки, дискутувати, переконувати, відстоювати ідеї та судження;
- ініціювати зміни;
- влучно відповідати на запитання, вести полеміку;
- бути цікавим співрозмовником, привабливою особистістю;
- приносити задоволення особовому складу (підлеглим, колегам) від спілкування з лідером;
- завойовувати повагу, любов та довіру підлеглих, особового складу, керівництва, приковувати до себе увагу;
- бути переконливим навіть у повсякденному спілкуванні;
- вести ефективні переговори;
- долати страхи, сформувати впевненість, самоконтроль, оптимістичність, адекватне ставлення до критики, високу самооцінку, сумлінність, відповідальність, спокійне ставлення до невизначеності та змін, постійне прагнення до самовдосконалення, конструктивне відношення до поразок;
- досягати цілей у професійній діяльності та повсякденному житті;
- сформувати позитивний імідж та здобути авторитет;
- зайняти лідерську позицію.

Висновки. Риторика – запорука ефективного лідерства. Історія свідчить, що справжні лідери, володіючи ораторським мистецтвом, здатні словом повести за собою. Офіцер-лідер відрізняється від інших умінням мислити, говорити та діяти, володінням культурою думки й культурою слова. Вивчення риторики забезпечує ефективність його публічного мовлення та міжособистісної комунікації, допомагає стратегічно мислити, реалізувати найсміливіші ідеї, упроваджувати зміни, продуктивно діяти, досягати цілей. Застосування принципів ораторського мистецтва у професійному й повсякденному спілкуванні приносить радість і задоволення від спілкування з лідером, робить його промови актуальними, цікавими, зрозумілими, інформативними та змістовними, дає змогу будувати плідну взаємодію з цільовою аудиторією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція лідерства за стандартами армій країн НАТО (Conception of leadership in accordance with the armies standards of NATO countries) : навч. посіб. / О. Ф. Хміляр та ін. Київ : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2018. 252 с.

2. Коттер Джон П. Справжнє призначення лідера. *Про лідерство. 10 найкращих статей з Harvard Business Review*. Київ : вид. група КМ-БУКС, 2018. С. 41–60.
3. Красницька Ольга. Основи ораторського мистецтва та риторичної комунікації : практикум. Київ : ЦП «КОМПРИНТ», 2019. 110 с.
4. Куньч Зоряна, Городиловська Галина, Шмілик Ірина. Риторика : підручник. 2-ге вид., допов. Львів : вид-во Львівської політехніки, 2018. 496 с.
5. Менегетті Антоніо. Психологія лідера. 1-ше вид. Москва : вид-во Онтопсихологія, 2009. 282 с.
6. Платонов Ю. П. Путь к лидерству. Санкт-Петербург : Речь, 2006. 348 с.
7. Сагач Г. М. Вибрані твори : у 5 т. Скарби красномовства: словник основних термінів і понять риторики. Рівне : ПП ДМ, 2015. Т. X (5). 296 с.
8. Трейси Брайан. Убеждение. Уверенное выступление в любой ситуации. Москва : Манн, Иванов и Фербер, 2016. 256 с.

REFERENCES

1. Kontsepsiya liderstva za standartami armiy krayin NATO [Conception of leadership in accordance with the armies standards of NATO countries] : navch. posib. / O. F. Hmllyar ta In. KiYiv : National Defense University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi, 2018. 252 p. [in Ukrainian].
2. Kotter Dzhon P. Spravzhne pryznachennya lidera [The Real Assignment of the Leader]. *Harvard Business Review's 10 Must Reads on Leadership*. Kiyiv : vid. grupa KM-BUKS, 2018. pp. 41–60 [in Ukrainian].
3. Krasnitska Olga. Osnovi oratorskogo mistetstva ta ritorichnoyi komunikatsiyi [The Basics of Public Speaking and Rhetoric Communication] : praktikum. Kiyiv : TsP "KOMPRINT", 2019. 110 p. [in Ukrainian].
4. Kunch Zoryana, Gorodilovska Galina, Shmilik Irina. Ritorika [Rhetoric] : pidruchnik. 2-ge vid., dopov. Lviv : published by Lviv Polytechnic, 2018. 496 p. [in Ukrainian].
5. Menegetti Antonio. Psihologiya lidera [The Psychology of the Leader]. 1-she vid. Moscow : vid-vo Ontopsihologiya, 2009. 282 p. [in Ukrainian].
6. Platonov Yu. P. Put k liderstvu [The path to leadership]. Sankt-Peterburg : Rech, 2006. 348 p. [in Russian].
7. Sagach G. M. Vibrani tvori [Selected works] : u 5 t. Treasures of Eloquence: A Dictionary of Basic Terms and Concepts of Rhetoric. Rivne : PP DM, 2015. T. H (5). 296 p. [in Ukrainian].
8. Treysi Brayan. Ubezhdzenie. Uverennoe vyistuplenie v lyuboy situatsii [Persuasion. Confident Speech under any Circumstances]. Moskva : Mann, Ivanov i Ferber, 2016. 256 p. [in Russian].